

XARAKTER AKSENTUATSIYASINING O'QUVCHILAR ORASIDAGI MUNOSABATLARGA TA'SIRI

Ashurov Ramzidin Ramazonovich

Buxoro Davlat Universiteti Psixologiya ta'lim yo'nalishi
2-bosqich magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5673781>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01- Noyabr 2021
Ma'qullandi: 05- Noyabr 2021
Chop etildi: 10- Noyabr 2021

KALIT SO'ZLAR

*Xarakter, individual
psixologik
xususiyatlar, shaxslararo
munosabatlar, milliy xarakter
xususiyatlari, xushmuomalalik*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada xarakter xususiyatlarining shaxslararo munosabatlarga ta'siri, o'quvchi shaxsida xarakter xususiyatlarni rivojlantirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish haqida aytib o'tilgan

Hayot kechirib, faoliyat ko'rsatayotgan har qanday shaxs o'ziga xos individual psixologik xususiyatlari bilan boshqalardan ajralib turadi. Inson psixologiyasini tushinish, tahlil qilish, rivojlantirishga jiddiy e'tibor berish masalasi hamma zamonlarda va hamma davlatlarda ham ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi vazifalaridan biri bo'lib kelgan. XX asr bo'sag'asida psixologiya fani va uning ilg'or vakillari o'zlarining navbatdagi jahonshumul ilmiy maqsadlari – insonga, ayni paytda, jamiyatga psixologik xizmat ko'rsatish tizimining muqarrarligini nazariy-ilmiy jihatdan asoslab berishga muvaffaq bo'ldilar.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishishi sharofati bilan inson shaxsiyatini o'rganish, shaxs psixologiyasi tadqiq etish masalasi dolzard mavzuga aylandi.

Shaxsning individual psixologik xususiyatlarini aniqlamasdan turib hech qanday psixologik tashxis qo'yib bo'lmaydi.

Shu maqsadda oliy ta'lim muassasalarida psixologiya ta'lim yo'nalishlarining ochilishi, "Psixologik xizmat to'g'risidagi" nizamning qabul qilinishi psixologiya sohasiga tomon tashlangan dastlabki qadamlardan biri bo'ldi. Shaxsning individual psixologik xususiyatlariga xarakter, temperament va qobiliyatlar kiradi.

"Xarakter" tushunchasi psixologik terminologiyada (yunon tilidan tarjima qilinganida - "bosma") o'sish jarayonida shakllanadigan va shaxs hayotida (shaxsiy va ijtimoiy) aniq namoyon bo'ladigan shaxs xususiyatlarining majmuini nazarda tutadi. Xarakter deganda shaxsda mehnat va tarbiya ta'siri ostida tarkib topgan va uning irodaviy faolligida, tevarak- atrofdagi

olamga, o'z-o'ziga bo'lgan munosabatlarida, psixologik nuqtayi nazardan qaraganda uning temperamenti, qobiliyatiga xos individual xususiyatlarini tushunamiz.

Xarakterli xususiyatlar har doim odamning xulq-atvorida iz qoldiradi, shuningdek uning harakatlariga ta'sir qiladi. Psixologik lug'atlarda xarakterga oid juda ko'p sonli ta'riflarni topishingiz mumkin, ammo ularning barchasi shuni anglatadiki, bu xarakter har doim uning faoliyati va ijtimoiy xulq-atvorida, shuningdek munosabatlar tizimida namoyon bo'ladigan insonning doimiy psixologik xususiyatlarining to'plamidir.

Psixologiyada xarakterli xususiyatlar inson uchun eng ko'p ko'rsatadigan va muayyan vaziyatda uning xatti-harakatlarini bashorat qilishning yuqori ehtimoli bilan imkon beradigan individual, ancha murakkab xususiyatlar sifatida tushuniladi. Ya'ni, ma'lum bir odamning ba'zi xususiyatlariga ega ekanligini bilib, uning keyingi harakatlarini va u yoki bu holatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan harakatlarni taxmin qilish mumkin. Masalan, agar odamda sezgirlik xususiyati aniqlangan bo'lsa, unda hayotning qiyin daqiqalarida u yordamga kelishi ehtimoli katta.

Xarakter xususiyatida shaxsiyat kristallanadi va uning yaxlitligi aks etadi. Shaxsning o'ziga xos xususiyati ko'plab hayotiy vaziyatlarni hal qilishning haqiqiy usuli (ham faollik, ham kommunikativ), shuning uchun ular kelajak nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi kerak. Demak, fe'l-atvor xususiyatlari insonning harakatlari va harakatlarini bashorat qilishdir, chunki ular qat'iyatliligi bilan ajralib turadi va odamning xatti-harakatini oldindan aniq va ravshanroq qiladi. Har bir shaxs o'ziga xosligi sababli, o'ziga xos

xarakter xususiyatlarining xilma-xilligi mavjud.

Har bir inson jamiyatdagi hayoti davomida o'z xarakterining o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'ladi va barcha individual belgilar (xususiyatlar) xarakterli deb bo'lmaydi. Hayotiy vaziyat va sharoitlardan qat'i nazar, har doim o'zini xuddi shunday tutish va atrofdagi haqiqatda bir xil munosabat bilan namoyon qiladiganlargina shunday bo'ladi. Insonning xarakteriga xos xususiyatlar uning shaxsini o'rganishda, shuningdek, uning harakatlarini, ishlarini va xatti-harakatlarini tushunish va bashorat qilishda ustuvor ahamiyatga ega. Insonning xakteri – bu nafaqat ba'zi bir xususiyatlarning ma'lum bir to'plami (yoki ularning tasodifiy to'plami), balki ma'lum bir tizim bo'lgan juda murakkab aqliy shakllanishdir.

Ushbu tizim insoniyat munosabatlarining turli tizimlarida (mehnat qilish, o'z biznesiga, atrofdagi dunyoga, narsalarga, o'ziga va boshqa odamlarga) namoyon bo'ladigan eng barqaror shaxsiyat xususiyatlaridan, shuningdek, uning xususiyatlaridan iborat. Ushbu munosabatlarda xakterning tuzilishi, uning mazmuni va o'ziga xosligining o'ziga xosligi o'z ifodasini topadi.

Shaxsiy munosabatlarda namoyon bo'ladigan xakterning doimiy xususiyatlari quyidagilar:

O'zaro munosabatlar tizimida namoyon bo'ladigan xususiyatlardan tashqari, psixologlar insonning xakterini bilish va hissiy-irodaviy sohaga taalluqli xususiyatlarini aniqladilar.

Shunday qilib, xakter xususiyatlari quyidagilarga bo'linadi:

- kognitiv (yoki intellektual) - qiziquvchanlik, nazariylik, tanqidiylik,

topqirlik, analitiklik, o'ychanlik, amaliylik, egiluvchanlik, yengillik;

- hissiy (ta'sirchanlik, ehtiros, hissiyot, quvnoqlik, sentimentallik va boshqalar);

- irodaviy xususiyatlar (qat'iyatlilik, qat'iyatlilik, mustaqillik va boshqalar);

- axloqiy xususiyatlar (xushmuomalalik, halollik, adolat, insonparvarlik, shafqatsizlik, sezgirlik, vatanparvarlik va boshqalar).

Ba'zi psixologlar motivatsion (yoki samarali) va instrumental xarakter xususiyatlarini ta'kidlashni taklif qilishadi. Motivatsion xususiyatlar deganda odamni harakatga keltiruvchi, ya'ni uni muayyan harakatlar va ishlarga undovchi xususiyatlar tushuniladi.

Psixologiyadagi gumanistik yo'nalishning vakili *Gordon Allport* Men xarakter xususiyatlarini uchta asosiy toifaga birlashtirdim:

- dominant (inson xatti-harakatlarining barcha shakllarini, uning harakatlari va ishlarini belgilaydigan narsalar, masalan, xudbinlik yoki xayrixohlik);

- oddiy (ular o'zlarini hayotning barcha sohalarida teng ravishda namoyon qiladilar, insonparvarlik);

- ikkilamchi (ular dominant yoki odatdagidek ta'sirga ega emas, masalan, bu mehnatsevarlik yoki musiqaga muhabbat bo'lishi mumkin).

Demak, xarakterning asosiy xususiyatlari aqliy faoliyatning turli sohalarida va shaxs munosabatlari tizimida namoyon bo'ladi. Bu munosabatlarning barchasi turli xil harakatlar rejimlarida va unga eng yaxshi tanish bo'lgan inson xatti-harakatlarida o'rnatiladi. Har qanday madaniyat, odamlar va sivilizatsiyalar ma'lum bir xulq-atvor doirasiga ega. Inson jamiyatdan tashqarida mavjud bo'lolmaydi. Bolaligidanoq bola atrof-muhit - oila, bolalar bog'chasi, maktab talablariga moslashishi kerak.

Mardlik, insof, g'ayrat, shijoat, jasorat, tabbuskorlik, mehnatsevarlik, vijdonlilikqo'rqoqlik, dangasalik, nomardlik, yolg'omchilik, maqtanchoqlik-bularning hammasi kishining xarakterini belgilovchi, ruhiy qiyofasiga alohida rang beruvchi doimiy xulq-atvor manbaidir.

Xulosa: Shaxslardagi xarakter aksentuatsiyasi bavoita jamiyat talabrariiga bo'ysunadi va o'z o'rnida jamiyatga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Xarakterning asosiy xususiyatlari aqliy faoliyatning turli sohalarida va shaxs munosabatlari tizimida namoyon bo'ladi. Bu munosabatlarning barchasi turli xil harakatlar rejimlarida va unga eng yaxshi tanish bo'lgan inson xatti-harakatlarida o'rnatiladi. Har qanday madaniyat, odamlar va sivilizatsiyalar ma'lum bir xulq-atvor doirasiga ega. Inson jamiyatdan tashqarida mavjud bo'lolmaydi. Bolaligidanoq bola atrof-muhit - oila, bolalar bog'chasi, maktab talablariga moslashishi kerak.

References:

1. G'oziyev E.G'. "Umumiy psixologiya". Toshkent 2002 "O'QITUVCHI" 1-2 kitob.
2. Karimova V.M. "Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot". Toshkent 1999. 96 b.
3. www.expert.psychology.ru
4. www.ziyonet.uz
5. www.psycho.all.ru